

ЗЎРАВОНЛИК ТУШУНЧАСИ ВА ТУРЛАРИ

Шамшетова Зулхумар

Бердибаев Сардор

Қорақалпоқ давлат университети Юридика факультети

Аннотация: *Ўзбекистон Республикасининг қомуси – Конституцияда инсон ҳуқуқлари белгилаб қўйилган ҳисобланади. Бугунги кунга келиб, инсоннинг шахсий, жисмоний, рухий ва жинсий ёки иқтисодий таъсир кўрсатиш орқали таҳдид қилиш каби ижтимоий хавфли қилмишлар содир этилиши ҳолатлари ортиб бормоқда. Ушбу мақолада, шу турдаги ғайриқонуний ҳаракатларининг яъни зўравонлик тушунчаси турлари ҳақида сўз олиб борилган.*

Калит сўзлар: *зўравонлик, хотин-қизлар, жисмоний таъсир, рухий таъсир, жинсий ёки иқтисодий таъсир, жиноят, жиноят ҳуқуқи, жиноий жавобгарлик.*

Дунёдаги барча давлатларнинг миллий қонунчилигида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш, хусусан шахснинг ҳаёти, соғлиғи, шаъни ва кадр-қимматини турли жиноий тажовузлардан ҳимоя қилишга алоҳида аҳамият берилган. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида “инсоният оиласининг ҳамма аъзоларига хос кадр- қиммат ва уларнинг тенг, ажралмас ҳуқуқларини тан олиш эркинлик, адолат ва ялпи тинчлик асоси эканлиги” эътироф этилган.

Зўравонлик — хотин-қизларга нисбатан жисмоний, рухий, жинсий ёки иқтисодий таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказиш чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали уларнинг ҳаёти, соғлиғи, жинсий дахлсизлиги, шаъни, кадр-қиммати ва қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига тажовуз қиладиган ғайриҳуқуқий ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Зўравонликнинг кўринишлари турлича бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” Қонунида зўравонликнинг тўрт асосий тури белгиланган:

Жисмоний зўравонлик;

Рухий зўравонлик;

Жинсий зўравонлик;

Иқтисодий зўравонлик.

Жисмоний зўравонлик Оғирлиги турли даражада бўлган тан жароҳатлари етказиш, хавф остида қолдириш, ҳаёти хавф остида қолган шахсга ёрдам кўрсатмаслик, зўравон- лик хусусиятига эга бошқа ҳуқуқ- бузарликлар содир этиш, жисмоний таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказишнинг ўзга чораларини қўллаш билан таҳдид.

Руҳий зўравонлик Хотин-қизларни ҳақоратлаш, уларга тухмат қилиш, таҳдид қилиш, уларнинг шаънини, қадр-қиммати- ни камситиш, репродуктив соҳада назорат қилиш, ўз хавфсизлиги учун хавотир уйғотган, ўзини ҳимоя қила олмасликка олиб келган ёки руҳий соғлиғига зарар етказган ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Жинсий зўравонлик Хотин-қизларнинг розилигисиз шаҳвоний хусусиятга эга ҳаракатлар- ни содир этиш, шунингдек зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан таҳдид қилиш ёхуд аёл жинсидаги вояга етмаган шахсларга нисбатан ахлоқсиз ҳаракатлар содир этиш орқали учинчи шахс билан жинсий алоқа қилишга мажбурлаш.

Иқтисодий зўравонлик Хотин-қизларнинг нормал яшаш ва камол топиш учун озиқ-овқат, уй-жой ҳамда бошқа зарур шарт-шароитлар билан таъминланишга бўлган ҳуқуқи- ни, мулк ҳуқуқини, таълим олиш ҳамда меҳнатга оид ҳуқуқини амалга оширишни чеклашга олиб келадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Зўравонлик содир этилиши. Руҳий, жисмоний ёки бошқа турдаги зўравонлик авж олиб, қаттиқ ғазаб, таҳдид, қўрқитиш билан биргаликда амалга оширилади. Инсон ҳуқуқлари бўйича умумжаҳон декларацияси, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро келишув ҳамда Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича халқаро келишув оилани жамият асосидаги гуруҳ деб тан олади ҳамда шахсни оиладаги зўравонликлардан ҳимоя қилади.

Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги қонуни мақсади хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланганларга давлат ҳимоясини тақдим этиш мақсадида ички ишлар органларининг таянч пункти профилактика (катта) инспектори томонидан ҳимоя ордери берилади.

Қонунни 23-моддасида Ҳимоя ордери бериш тартиби назарда тутилган.

Ҳимоя ордери - тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчига давлат ҳимоясини тақдим этувчи, хотин-қизларга тазйиқ ўтказган ёки уларга нисбатан зўравонлик содир этган шахсга ёхуд бир гуруҳ шахсларга нисбатан ушбу Қонунда белгиланган таъсир кўрсатиш чоралари қўлланилишига сабаб бўладиган ҳужжат. Ҳимоя ордерида қуйидагилар кўрсатилади:

у расмийлаштирилган сана ва жой;

уни расмийлаштириш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатлар;

тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг ҳамда тазйиқ ўтказган ёки зўравонлик содир этган шахснинг фамилияси, исми ва отасининг исми, туғилган санаси ва жойи, касби ҳамда яшаш жойи;

Ҳимоя ордерида тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг судга муурожаат қилиш ҳуқуқи тўғрисидаги, тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир

этган шахснинг ҳимоя ордери талабларини бажармаганлик учун маъмурий жавобгарлиги ҳақидаги маълумот кўрсатилади.

Зўравонликни олдини олиш ва зўравонлик содир этган шахсларни жавобгарликка тортиш жараёни давомида ички ишлар ходимлари жабрланувчининг хавфсизлигини ва ҳимоясини таъминлаши, унга зарур ёрдам кўрсатиши ва йўналтириши, маълумот алмашилишини ва барча босқичларларни мувофиқлаштириб бориши зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Узбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 2 февралдаги «Хотин-кизларни куллаб-қувватлаш ва оила институтини мустахкамлаш соҳасидаги фаолиятини туюдан такомиллаштириш чоратadbирлари туғрисида» ги ПФ-5325-сонли Фармони.

2. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси (1948.й 10 декабрь) // Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар.- Тўплам. Т: Адолат, 2004.

3. Ниёзова С.С. Шахста қарши зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларнинг виктимологик профилактикаси. Монография. –Т.: ТДЮУ, 2017. – Б. 91

4. Кутыбаева, Е. Д., Утемуратова, С. Ш., Сапаров, Д. Т., Жарекеев, Б. Б., & Бабанов, Ш. А. (2021). ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА ПЕРЕКРЕСТКЕ СМЕНИ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕЖИМОВ. Интернаука, (37-1), 53-56.